

מאמר תחיית המתים

להעיר על פינה גדולה שלא היו משגיחים אליה וספקו מפני זה צפינה מבוארת גלויה בלומה אין ספק זה • וזה שאנחנו כאשר נחלצנו למה שנחלצנו אליו מן החבורים בתלמוד החורה ובאור משפטיה וכיוצא בזה אל רגן השם יחברך לא לבקשת שטר מבני אדם ולא לכבוד אלא להישיר ולבאר ולהכין למי שקצרה דעהו וחבונתו להבין מה שקדמנו מחכמי החורה ז"ל לפי מה שחשבנו ונראה לנו שאנחנו קרצנו והקלנו עניינים רחוקים עמוקים וקבלנו וחברנו עניינים מפוזרים ומפורדים וידענו שאנחנו מרויחים עכ"פ • והוא שאם יהיה העניין כמו שחשבונו מהיוחסו מקילים ומקרבים ומקבלים מה שלא עשה כיוצא בו אחד ממנו שהקדימו שכבר עלתה בידינו חועלת בני אדם והגמול מאת השם יחברך • ואם אין הדבר כן והוא עלה בידינו הגמול מהשם יחברך לבדו ויש לנו סונתנו ורחמנא לבא בעי • ולויר

אמר שמואל בן יהודה אבן חבון אמר החכם הגדול הרב רבינו משה בר מיימון ז"ל • אינו רחוק שיכון אדם לבאר ענין הקדמה מן ההקדמות בלשון מבואר פשוט וישתדל בו לדחות הספקות ולהסיר הפירושים ויבינו חולי הנפשות מן הלשון ההוא ההקדמה אשר כיון לבארה • והנה אירע כיוצא בזה בדברי השם יחברך שהוא אחד ואין שני לו ולהסיר מנפשתינו הדעות הנפסדות אשר האמינום המשינס אמר מבאר לואת הפנה שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד • והביאו ראיה מזה הפסוק על שהאל הוא שלשה ואמרו אמר ה' אלהינו ואמר ה' הרי אלו שלשה שמות ואמר אחר כך אחד ראיה שהם ג' והשלשה אחד וחלילה לאל • ונשאירע דבר זה בדברי השם יחברך כל שכן וכ"ש שיארע בכיוצא בו בדברי בשר ודם • כאשר אירע בקלח האמונה בפירוש דברינו. צפינה מפינות החורה שאנחנו כיוצא

לאנשי חכמה, ובארנו בפרק חלק והודענו הסבה אשר שמחנו לבאר לבין העולם הבא מבלי חשיית המחיס ואמרנו שלא ראינו בני אדם נושאים ונומים רק חשיית המחיס לבד היקומו ערומים או בלבושים וכיוצא באלו השאלות. אמנם העולם הבא נסחובו לגמרי ועוד שאלתו בארנו שם שחשיית המחיס היא פנה מפנות חודת משה עליו השלום שאינה החכלית האחרון הוא חיי העולם הבא. וכל זה כדי לבאר הספק הגדול אשר יתשוב שאין בחזרה גמול ולא עונש בע"ה בביאור. וביארנו מדברי חזרה לפי מה שפירשו לנו רבותינו שהחזרה כוונה אל החכלית בעונש והיא הכרת מן העולם הבא. ואלו העניינים בעצמם הם אשר בארנו והארנו בהם גם בחבור בהלכות חטובה. אבל בפ' חלק בארנו שם כמו שימלאוהו מי שישחלל בו אחר שהאמינו בדבר העולם הבא. ואמרנו שחשיית המחיס אין חלק למי שלא יאמין בה בחזרת משה רבינו. אמנם אינה חכלית האחרון וכן בחבור מנינו מי שאין לו חלק לע"ה וכללוס במספר ואמרנו שם כ"ד מיראשנו שיחסר אחד מן המעתיקים אחר מאמר האומר דברנו אותה ומכלל שמינו שם הכופר בחשיית המחיס. וכאשר זכרנו העולם הבא בארנו גם כן שם שהוא החכלית האחרון ואמרנו בזה הלשון וזה השכר אשר אין שכר למעלה הימנו ועונבה אשר אין אחריה עונבה. ובארנו גם כן שבעולם הבא אין בו מליאות גופות אחר שאמרו חכמים זכרונם לברכה שאין בו לא חכילה ולא שחיה ולא משגל מן השקר שיהיו לו הכלים לבטלה חלילה להסם מפועל הבטלה כי נשיהיה לאדם פה ואצטובכא וכדו וכלי המשגל והוא לא יאכל ולא ישחה ולא יוליד יהיה אם לא מליאותו בטלה גמורה. ואין ראוי שיחלוק אדם על ענינו אלא שיש עליהם ראיות חליות בפשטו דרשות שראוי לאומרן בפני הגשים בבית האבל. וכבר סתור מי שסדר דעתו זה באמרו היה משה ואלוהו עליהם השלום עמדו זמן בלא חכילה ושחיה והם גופות כן יהיו בני העה"ב. לא חליכס כל עוברי דרך הביטו וראו משה אליהו עליו השלום כליות לא היו לבטלה ששיהים היו אנשים מבני העולם הזה אכלו ושחו בהם לפני המופת והאחריו ואך יקישו מזה למליאות הנמשך אשר אין חכלית לו אלא כמו שאמרו ז"ל לעולם שכלו עוב לעולם שכלו ארוך אין יהיו בו כלים לגוף לבטלה. וכבר נודע שהגוף בכללו אמנם הוא כלי לנפש לעשות בו כל הפעולות אשר אין פעולה אחת מהן נמצאת לעה"ב. ואלו לא ידעו גודל הגנות המחויב למי שיהסם לשם פעל הבטלה והמליא

זה הענין הוא אשר הביא הלשון והיד לחבר בכל ענין מה שיקוה בו מה שזכרנו מן הקבוץ והביאור, וכאשר נחללנו לוח ראינו שאינו מן הדין לדון למה שגלה ורזלה לומר לבאר ולקרב סעיפי הדת ולהכיר שרשיו ועצבים שלא באחרם ולא אישיר מהחם, וכ"ש שכבר פגשו אדם שהיה נחשב שהיה מחמיו ישראל וחי השם יודע היה דרך משה ומחן במלחמתה של חזרה לפי מחשבתו מנעוריו והוא היה מסופק אם השם נגס בעל עין יד ורגל בני מעיים כמו שגב בפסוקים או אינו גוף. אמנם אחרים שפגשתי מאנשי קצת ארצות פסקו לגמרי שהוא גוף והחזיקו לנופר מי שהיה מאמין חילופו וקראוהו מין ואפיקורוס. ובנינו דרשות רבות על פשוטיהן וכיוצא בזה שמעתי על קצת אנשים שלא ראיתי. וכאשר ידעתי באלו האובדים לגמרי שהם מוקאים וחושבים שהם חמיו ישראל והם הם הסכלים שבבני אדם ויותר חועי דרך מהבזמה. וכבר נחמל מוחם משגעונות הגשים הקונים ודמיונם הנפסדות בעורים וכנשים ראינו שרין לנו לבאר בחיבורינו החלמודיים עיקרים חוריים על גז הסיפור לא על גז הביא ראה, כי הבאת הראיה על השורשים ההם לרין למחירות בחכמות רבות לא ידעו החלמודיים דבר מהם כמו שבארנו בחזרה הנבוכים. ובארנו להיות האמיתות מקובלות אלא ההמון לפחות. וחברנו בפתיחות חבור המשנה עיקרים ראויים להאמין בנבואה ועיקרי הקבלה ומה שיחייב שיאמינהו כל רבן בחזרה שבעל פה. ובארנו בפ' חלק שרשים נתלים בהחלה ובגמול ר"ל מה שחלה בייחוד ובע"ה עם שאר פיות החזרה. וכן עשינו ג"כ בחיבורנו הגדול המכונה משנה חזרה אשר לא יכירו מעלתו אלא המודים על האמת האנשי הדת והחכמה שיהיה להם של טוב והכרה בדברי החיבור וידיעה בפניור הדברים ההם אשר קבלתים ואך פורחים. וחברנו בו ג"כ כל העניינים עיקרים החוריים והחלמודיים וכיוצו בזה שיהיו אלה הנקראים חלמודי חכמים או חכמים או גאונים או כמו שנקראו בו עם סעיפיהם על שרשים חלמודיים. ומהיה חזרתם סדורה על פייהם וחלמודם במסלה עולה וכל זה נבנה על עיקרים חוריים ולא יטלינו ידיעת השם אחרי גיוס אבל ישימו השתלחות הגדול חריותם על מה שישלימם ויקרסם אלא זוראם לא על מה שיבא בהם השלמות אלא ההמון. ויהיה מכלל השרשים ההם אשר העורו עליהם העולם הבא. והחלנו לספר באמיתת העולם הבא והארנו בו וזכרנו ראיות דברי הכתוב וראיות דברי חז"ל עליו ופירשו מה שראוי

יצויר שיבינו הנקוחים מן החומר ועיקר מציאותם ר"ל המלאכים ונפשות בני העולם הבא יחשבו אלו שלא יודע מציאותם רק מקובל מלך החורה ושלין שם דרך עיון שירה על מלאכים ועל שר הנפשות כמ"ש מי שחשב שהגיע לידעת האמתות ברגע ובעשות ההם החלושות ורפיון הבקשה והעדר החכמות כלן וההסחפקות בפשוטי המקובלות כאלו לא כהבו ז"ל שדברי חורה יש להם נגלה ונסתר ולזה יקראו הנסתר סחרי חורה וכללו לא אמרו צם בסחרי החורה כלל דבר אמנם אלו נטו מזה כלו עד שלא ידעו לו מקום. וכבר בארנו בצורה הנוכחים באלו הענינים מה שיש בו די לחשי החכמה וזכרנו דברי החכמים כלם צו והעירונו על מקום זכרם לנלות הדבר ההוא אשר נביא ראה ממנו ולהודיע לחתחו. וכאשר התפרסם חבורנו בצרנות והחפשט בקלות נאמר לנו שהחד מן החלמידים בדמשק אמר שלין תחית החמים ולא חשבו הנפש לגוף אחרי הפרדה ואמרו כל אנשי המעמד ההוא איך תאמר זה והתחיל להביא ראה ממה שזכרנוהו אהנו בחבורנו שהחלית הוא העולם הבא ושלין גוף צו והתחילו הם להביא ראה מן המפורסם בצוונה ובדברי החכמים צוה ואמר שהם כלם משל וארנו דבריהם עמו. וכאשר נודע לנו מה שאירע לא הרגשו אלו ואמרנו זה בטל במיעוטו שליין מי שיסכל זה ולא מי שיקשה עליו הבנת מה שאמרנוהו. וכאשר היה בשנת אלף וחונם מאות לשטרות הגיעה אלינו אגרת מארצות חיון ישאלו צה על דברים ואמרו שיש אנשים אללם שפסוק שהגוף יכלה ויפסד ולא חשבו הנפש לגוף אחר הפרדה וההגמול והעונש לנפש לבד והביאו ראה ממה שאמרנוהו אהנו צבני העולם הבא. וכאשר נזכרו להם דברי החכמים הגלויים המבורחים בתחית החמים וקלת דברי הנביאים אמרו זה משל ויפורש. ואמר לנו זה השואל שהחפשט אללם זה הדעת והשלינו זולחו וביקשו ממנו חשובה והשיבונו על שאלותיהם ובארנו להם שתחית החמים פנת החורה והוא שוב הנפש לגוף ולא יפורש זה ושחיי העונם הבא אחר תחית החמים כמו שאמרנו בפרק חנק והשבנו שזה השעור מספיק. וכאשר היחה בואת השנה שנת א' ת' ה' צ' לשטרות הגיעו אלינו כתבים מתקתם חבורנו מצבנ, זכרו ששואל מאנשי חיון שאל על הענינים ההם בעלמם לוח ראה ושיבה רבינו שמואל הלוי הכסמך בצבגד"ד בצונונו זה והסוה חבר להם מהמר בתחית החמים, ושם דברינו צוה הענין קלחם טעוה ושגגה וקלחם שאפשר להתנלל עליהם ונלל לחתו ועור מעט

כלים שיבקש מהם תחלית ללל תחלית. ואמנם יחייב זה כלו מה שיעלה בדמיון ההמון אשר לא יאמינו שיש מציאות חזק רק לגוף ומה שאינו גוף אבל הוא בגוף רלה לומר כמקרים הוא גם כן נמלא אללם אבל אין חוקתו במציאותו כחוק הגוף. ואללם מה שאינו גוף ולא מקרה בגוף אינו נמלא אללם הסכלים אשר הם בלא ספק אף על פי שהקויו גמולי מחלב עתיקי משדים ומפני זה יאמינו רובם שהשם גוף אללם שאם לא יהיה גוף אינו נמלא. ואמנם הנקראים חכמים בזמננו לא על דרך העברה הנה החבאר אללם שכל נבדל מן החומר הוא יוחר חזק המציאות מצבל החומר ואין ראוי לומר יוחר חזק אבל מציאות הנבדל יוחר אחי מפני שלא ישיגוהו אחד מאופיי השני והם אשר החבאר אללם בצופת שהשם אינו גוף ומפני זה מדרגת מציאותו יחלה בתחלית החזוק. וכן כל נברא נבדל רולה לומר המלאכים והשכל הוא במציאותו חזק מאד קיים יוחר מכל גוף ומפני זה נאמין אהנו שהמלאכים אינם גופות ושבני העולם הבא נפשות נבדלות רולה לומר דעות. וכבר בארנו ראה מן החורה על זה באמרנו המכונה מורה הנבוכים. ואם לא ירלה להאמין זה אחד מן ההמון וייעב צבינו להאמין כי המלאכים גוף וזהר יאכלו גם כן אחר שצא בפסוק ויאכלו, ושבני העולם הבא גם כן גופות אהנו לא נקפיד עליו צוה ולא נשימהו לכופר ולא נחסיק מעליו ולא יוסיף אללנו כל מי שיאמר זה סכלות. ולוחי כל סכל לא יסכל רק זה השעור ונהיה בעומים שהמלט אמונתם מאמונת הגשמות צבורה יחברך ואין הויק אם יאמינוהו צנברחים הנבדלים. ואם לא יספיק לאחד מן הסכלים שישם זה מקום ספק ולא יכריח אחת משחיי הדעות אבל יחזק דעתו ההמוני וישים מוס צדעתו וירחיק עליו היותו מאמינים המלאכים ובני העולם הבא נבדלים מן החומר נקיים ממנו אין טעא עליו כבר מחלנו לו צוה. וכבר בארנו לו מומיו ולא יחסרו פשוטי דרשות רבות תהיה חשובה עליו ואין פלל צוה כמו שפסקוים רבים מדברי הנבואה יראה מפשוטיהם היוה ה' גשם צבל עין ואזן אבל כשהחלמחו הראיות השכליות והמופחיות על המנע זה ידענו כמ"ש ז"ל דברה חורה כלשון בני אדם אללם שהמופחים ההם לא יבינם ולא ישיגם. מאמין בגשמות. וכן עוד הראויה השכליות המורות על היות המלאכים ובני העולם הבא נקיים מן הגשמות עד שגטרך לומר צמה שיביא לחשוב צוה הגשמות שהא משל לא יבינו הראיות ההם אלו המאמינים צוה שהם גופות ואין

בקולמוסו, ואחר אלו המכחיבים נשלח אלינו זה המאמר אשר חברו זה הגאון ובלשונו ורואינו כל הדרשות וההגדות אשר קבלם. וידוע אצל כל אדם שאין המבוקש מן החכמים ספור הדרשות והמעשים ההם הנפלאים בלשונם כמו שידרשו-הנשים צבית האבל ק'תן לק'תן: אבל המבוקש מהם לבאר ענייניהם עד שיאוחזו למושגל או יקרבו אליו. ויוחר נפלא מזה הדעות הנפלאות ההם אשר זכרם ואמר שהם דעות הפילוסופים בזפש, זאת ראינו שהוא יתשוב שכל מה שיאמרוהו המדברים ויולחם מן הדעות הנפסדות הם דעות הפילוסופים. והנפלא מכל מה שראינו בו רועה לומר במאמר ההוא ואף על פי שכלו פלא אמרו ש"ל שחכמי הפילוסופים לא יאמרו בהמנע שוב הנפש לגוף אחר הפרדה ממנו אבל הוא מדרך העיון מכת ההפשר והו לשונו: וזה מאמר יורה שהמדברים אצלו הם חכמי הפילוסופים ושאין לו ידיעה בדרכים אשר יבחנו בהם הפילוסופים ההכרח והמנע וההפשר. וכן יסור דברים שילקחו ממאמר הגמול לאבן ציוי והשגב מאמרים פילוסופים. וכן ראונו זה הגאון ש"ל גור ופסק שהפילוסופים לא תחלמה אצלם השאר הנפשות והם חולקים בזה, ואינו חמה מי הם אלה אשר קראם פילוסופים. וראינו פלא אחר שאין לשכל אצל זה הגאון זכרון לא אדם אס הנפש והשכל בפילוסופותיו דבר אחד או הנפש תשאר והשכל יכלה או השכל ישאר והנפש תחלה והיא הנפש אשר אמר שהפילוסופים לא ידעו ושאחת מדעותם בזה שהיא הדם. ואולי השכל אצלו מקרה כמו שאמרו המדברים אשר הם חכמי הפילוסופים אצלו ואם כן הוא יכלה בלא הפק. ואלו הסתפק זה הגאון בקבוך הדרשות ההם והמעשיות ובפירוש הפסוקים ההם אשר התבאר בפירוש ההוא שתחית המחיים נזכר בציאור החוריה היה ה:איות והראוי לכיולא בו. סוף דבר כל מה שאמרו ש"ל או רובו כבר נאמר כיולא בו או פחות ממנו, ואין כונחנו במאמרו זה לחלוק על דבר ממה שכלל אוחו המאמר ההוא ואף לא לזכור. ואולם זכרנו ממנו מה שזכרנו לגורך הביא אליו כמה שאכחנו בו שיחבאר משחכל, אבל כונחנו למקום התועלת המנעת למחלמה לא למה שיחלה להגדלה איש ועזרתו או בהשפלת אחר והקטנתו ודרכי המחלוקת וההרסיה מותרים למי שיראה ללכת בהם והסם יסגור בעדנו זה הדרך וכיולא בו:

והנהגה אהרלה בזכרון זה הפאמר

דע אחת המעיין שכונחנו בזה התאמר היא לבאר מה שנלמיינוהו בואת הפנה אשר נפלו בו דברים

רק במלאכות שיעשם ובהזמנות רבות יעריך בהם למחשבה והשכלות נמלא לו הכח השכלי לזכור בו המלאכות. ומלאו לו ג"כ כלים טבעיים יעשה בהם המלאכות ההם, רצוני לומר הידים והרגלים כי הרגלים אינם כלים אלא להליכה לבד ופרטי זה הכלל מודעים אלא אנשי זאת החכמה. הנה התבאר שהגוף כלו נורף מילוחו מפני חליות אהת והוא קבלת המון להתמדת הגוף והולדת הדומה להתמדת מין הגוף הוא. וכשהיה החלית הוא נכולקת בלתי לריך אליה. רצה לומר בעולם הבא, וזה שכבר בארו לנו החכמים ז"ל שאין בו לא חכילה ולא שחיה ולא תשמים, א"כ הוא באור בהעדר הגוף. שהוא יחברך לא ימלא דבר לבטלה כלל ולא יעשה דבר אלא מפני דבר, וחלילה לו וחס שהיו פעולותיו המחוקקות כפעולת עובדי הללמים עינים להם ולא יראו אזינים להם ולא ישמעו אף להם ולא ירחון. כן השם יתעלה אלא אלו יברא גופות כלומר איברים לא לעשות בהם מה שיבארו בעבורו כלל ולא לשום סבה. ואולי בני העולם הבא אלא אלו האנשים אינם בעלי איברים אמנם הם גופות על כל פנים ואולי הם כדוריים מקשיים או עמודים או מעוקבים. אין אלו הדברים אלא שחוק מי יתן השרש יחרישו וחיה להם לחכמה. והסבה בזה כלו מה שבארנו בהיות ההמון אין מליאות אלאם אלא לגוף או מה שימלא בגוף, ומה שאינו גוף ולא כח בגוף אינו נמלא כלל, וכל אשר ירו לחוק מליאות עיני אחד יוסיפו בו הגשמות רוצה לומר יעשו עלם גשמו. וכבר זכרנו מזה כלל רב בבאור במורה הנבוכים. ומי שירצה לחשוב לנו זה הדעת למוס יעשה רצונו ואם ירצה לשום אוחו טעות ושגגה יאמר ואנחנו לא נקפיד בזה. שאנחנו נבחר כמו שבארנו במורה הנבוכים שימשך אחרינו בעל שכל על אמונת האמת ומפילו אחד ואם רתקו ממנו אלפים סכלים להאמינם בבעל. ואמנם אשר נחיש אוחו ואנחנו מתחנקים ממנו אל השם יתעלה הוא המאמר בשלא חשוב הנפש אל הגוף לעולם ושלא יחכן היוח, שזאת ההכחשה מביאה להכחשת היפלאות והכחשת המופת כפירה בעיקר ויציאה מן הדת. ולזה נחשוב תחית המחיס מפנות החורה ואין בדברינו כלל מה שורה על הכחשת שוב הנפש לגוף אבל מה שורה על הפכו. ומי שירצה ויבחר לדבר עליו סרה וליחס לנו דעת שלא נאמינהו כמו שיסדו הקייים מעבירות, ויפרש דברינו בפירוש רחוק עד שיכריע לכף חובה הוא עתיד ליתן את הדין ולו משפט כל איש רשע חושד בכשרים. ולא יחכן לאדם

שיחנה אחר זה הביאור ויאמר שאנחנו נלמין שכל תחית המחיס שבמקרא משל. אבל יש מהם אמת כמו שזכרנו ויש מהם משל בלא ספק וקאחם מסופק בהם אם הם משל או אמת. וכשהתחנל כל מה שזכרו החכמים והמפרשים מן האנלוריסים מזה ומה שלפני הדברים ואחריהם בכתוב הוא יחבאר לך זה ואין לריך לנו לפי כונת זה המאמר לזה הפרע כי העינים לא תוסף אמתתם בכפול מליהם ובשנוחם פעמים רבות ולא תחסר בשלא יכפלו ולא ישו. ואחיה יודע שזכרון פנת היחוד והוא אמרו ה' אחד לא נכפל בחורה. ואחר שמלאו דברי הנביא שלא יסבלו בזה פירוש שיזכור שוב הנפש לגוף כבר הודיע הספור הנבואי בזה ולא הוסף אמתת הספור בזה כשחשים כל מלת תחיה שבא במקרא לשוץ הנפש ולא תחסר אמתת הספור בשחשים קאחם או כלל מלבד פסוק אחד משל. סוף הדבר בא הספור הנבואי אם פעם אחת אם פעמים רבות וזכרוהו חכמי ישראל הקדומים והחדשים פעמים אין להם מספר והתפרסם בלומחנו והסכימו עליו שנפש האדם חשוב לגוף וזהו הענין הגולה בתחית המחיס ואם לא יזכרה חכם או מחבר. וכבר ספקו ג"כ אנשים בדברנו בסוף החבור במקום שאמרנו דבר זה לשנו אל יעלה על דעתך שמלך המשיח לריך לעשות אוחות ומופחים ומחדש דברים בעולם או יציה מחיס וכיולא שדברים וכו' והבאנו ראייה על זה מה שבארנוהו. ומשבו קאח תלושי העיון שזאת הכחשה לתחית המחיס והוא הוחר מה שבארנוהו בפירוש המשנה שחיתת המחיס פנה מפנות החורה. וזה כלו מבואר אין ספק בו ולא סחירה והוא שאנחנו אמרנו שהמשיח לא יבוקש ממנו שיעשה מופת שיבקע היס או יציה מח על לך המופת מפני שאין מבוקש ממנו מופת אחר שיעדו בו הנביאים אשר התאמתה נבואתם. ולא יחרייב מזה המאמר שהם לא יציה מחיס כשירצה ולמי שירצה אם בימי המשיח או לפניו או אחרי מוחו. סוף דבר אין בדברינו בכל חבורינו מה שיסופק על אדם מאנשי העיון רק על החלמידים המחיליים. וכן הסתפק עליהם אמרנו שמאמר ישעיה וגר זאב עם כבש וגומר שהוא משל. וזה לא אנהו לבד אמרנוהו אלא כבר קדמונו להביח זה הענין אנשי החבורה מן המפרשים כמו רבי משה בקטיל"א. (ס"א אבן עטאלא) ואבן בלעם ז"ל וולחם מן המפרשים. וסוף הדברים יורה עליו והוא אומרנו לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי כי מלאה הארץ דעה את ה'. הנה כבר נתן העלה בהיותם או בלתי

אגרות הרמב"ם

המופת והם אשר לא יעמדו כלל ולא יתקיימו, ואמנם היו מפני הוצרך או לאמת נבואה ובין העיניים הטבעיים הנמשכים חמיד שהם מנהגו של עולם אשר יבארו ז"ל ויאמרו חמיד עולם כמנהגו נוהג, ואמרו אין מביאין ראיה ממעשה נביא. ואמר שלמה כי כל אשר יעשה האלהים הוא יהיה לעולם עליו אין להוסיף וממנו [אין] לגרוע. היה כבר התבאר שהענין הטבעיים נמשכים חמיד על מהנביאים. וכבר בארנו גם כן זה במורה הנבוכים בדברנו בחינת העולם. ויראה שאשר הביא אלו האנשים לעשות ולספק בדבריו בחסיית המתים, היומנו מאריכים בהפוך העולם הבא ולבאר מאמרים אמתים ולזכור כל דברי הנביאים והחכמים המורים עליו וכשזכרנו בחינת המזנים וזכרנום בדברים מעטים ואמרנו שחיית המתים פיה אמתית. והביא אל זה שני דברים. האחד מהם שכל חבריו אמתים הם קב וקיי אין כוונתו להגדיל גוף הספרים ולא לנלות היומן במה שלא יביא אל חועלת וזהו כשיפרש לא נפרש אלא מה שצריך לפירוש ובשיעור שיזבן לבד וכשחבר לא יחבר רק קצור הענינים. והדבר השני שההארכה אמתים חסיה בליור ענין נעלם עד שישלם ליורו או שהביא ראיה על אמתתו, וזה צריך אליו בשלשה מוין החכמות רצוני לומר תלמודי והטבעי והאלהי כי הרבה פעמים יעלם בהם ענין וירחק ליורו עד שיפרשו גדריו פירוש מספיק, ופעמים יטעך הענין המצוייר אל ראיות רבות עד שיתאמת מה שיבוקש אמתתו. אמנם דברי המופתים לא יעלם ליור מה שיזכור מהם ולא יכבד, ואי אפשר להביא ראיה על אמתת מה שכבר בא או שיעד בואו אבל יראום בחושם או יקובל ממי שכבר ראם. ומפני זה נפרש העה"כ והבארה להעלמו ולהיותו ענין אשר בטבע מנהגו של עולם כיומר השאר היפשי. אמנם חסית המתים הוא אחד מהמופתים ומבואר מאד שעיניו מובן ואין שם אלא להאמין. בל לבד כמו שבאחנו ההגדה האמתית והוא ענין יולא חוץ לטבע המלאכות ואין ראיה עליו מלך העיון ואמנם יובג מנהג הנפלאות כלם ויקובל אין שם זולת זה. ומה היה לנו אפשר לומר בו או להאריך, התחשוב שהמבוקש ממנו אלל אלו שדרוש בחבורי הדרשות באו בזה הענין וההגדות ההם וזה יותר ראוי לזולתנו כפי כונת מה שיחבר בו. אחם עדת המעיינים בחבוריו כבר ידעתם שאני לעולם נוטה לחסר המחלוקת והיכוונים, ולו היה אפשר לי לשיית התלמוד כלו בפרק אחד לא הייתי משיס אותו בשנים, ואיך יבוקש ממני זכרון הדרשות וההגדות והם נמלאות במקומותם ויקרא שם ומה חועלת לפלס

חומסים ולא מתיקין לדעתם השם. התראו אחם קהל ישראל מי שיש לו שכל שיהיה מנייר האריה בזמנו זה מורה וזהו הוא טורף ואו ישוב וידע מבזרואו מה שצריך וידע שאין ראוי להיזק וישוב לאכול חבן. הנה נתקיים מה שאמר וחי להם שזות הכל כדברי הספר החסום וגומר. אבל אמנו כבר בארנו זה בפירוש בהספר מורה הנבוכים. ובחבור בארנו ראיתנו גלייה מאמרים שימות המשיח אין בו דבר משוני סדר בראשית. ודע שאלי היעודים וכיוצא בהם אשר נאמר שהם משל אין דבריו זה גורה שהרי לא באחנו מהסם נבואה שהודיעתנו שהוא משל ולא מלאו קבלה לחכמים מהנביאים שיבארו בה בחלקי אלו הדברים שהם משל. ואמנם הביאנו אל זה הענין באבארה לך והוא השחללותו והשחללות כל איש מהיחידים חלוק השחללות ההמון, שהמון אישי החורה הנאהב שבדברים להם והערב לסלכותם שישימו החורה והשכל שני קצוות סותרים, ויולילו כל דבר נבדל ומופרש מן המושכל ויאמרו שהוא מופת ויבחרו מהיות דבר על מנהג הטבע לא במה שיזכור ממה שעבר ולא במה שיראה מומן העומד ולא במה שיאמר שיאירע לעתיד. ואמנו שחלל לקבץ בין החירה והמוטכל ונהיג הדברים על סדר טבעי אפשר בכל זה, אלא מה שהבאר בו שהוא מופת ולא יחבר לפרש כלל או לטעך לומר שהוא מופת. וכבר בארנו במורה הנבוכים לשון המקרא המבואר ולשון חכמים וזכרונם לברכה גם כן בבל בדברי הנביאים משלים רבים, והפלגנו בביאור זה עד שאי אפשר לאחד מן הסכלים שמתנבאים להכחישו ומפני זה נאמר אמנו ומי שקדמנו מחשובי המפרשים שאלו משלים כמו שפירשנו. ואפשר שיאמר גם כן כי כשירבה היישוב וחסתן הדרך ימעט זק בעלי חיים בהתקרב קחם. כבר זכר זה ארסטו בספר בעלי חיים כשיחן טעם הבח מיעוט הזק בעלי חיים קחם לקחם בארך מזרים. ויהיה ג"כ גומא כמו שאמרנו חכמים זכרונם לברכה דברה חורה לשון הבאי. ולא הוא על פשוטו יהיה מופת שיראה בהו הבית לבד כמו שאמר בכל הר קשי ויהיה כיוצא בדבריהם לא היוקו נחש ועקרב בירושלם. סוף דבר כל אלה הם דברים שאינם פנות החורה ואין להקפיד איך יאמנו בהם, וצריך שימחין האדם לגוף האמונה באלו הדברים עד אשר יראו במהרה בימנו ואו יתבאר אם הם משל או מופת. וכבר נודע שאמנו נבחר מאד משינוי סדר בראשית ואמנם יטעה כל מי שיטעה ממי שקדם או יתאמר להיחוס בלתי מבדילים בין הענינים הנהוגים מנהג

כך וכך. ושהאדם לבדו נדבק בו השפע האלהי והוא חייב שיהיה בו דבר עומד לא יאבד ולא יפסד, אמנם גוף האדם יאבד כשאר אישי בעלי חיים כלם. הורו על זה ג"כ ראיות עיוניות אלא מי שגחלך לחקור על אלו הדברים העמוקים ר"ל השאר הדבר ממה שמגיע לאדם והוא הדבר אשר בטבע והוא אשר קראוהו ספרי הנבואה נפש או רוח בשחוף השם. ואבדת הגוף ושובו למה שהורכב ממנו המין הוא מן החזרה כמו שבא בפסוק (קהלת ח') וישב העפר אל הארץ כשהיה והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה וכו' אשר בטבע. וכפי העין הוא באו הפסוקים ההם כלם ואין הפרש בין אמרו אם ימות גבר הישיה, ובין אמרו המן הסלע הזה נוליא לכס מים, שאין זה בטבע אבל נמנע בו אלא שכבר ילאו המים מן הסלע במופת וכן תחית המחיס אמנם הוא מן המופתים. ואין הפרש בין היסוף כושי עורו ובין אומרם הלמחיס חששה פלא, וכבר נהפך מראה היד העזורה לבין. ואלו יאמר אומרם ש"א שיתנועע הדומם היה אומר אמר לפי מה שבטבע ולא יכוב זה המאמר שוב המטה נמשך אחר שהוא מופת, כן כל מה שחמאלאמר מהרחקת שוב המחיס הוא על מה שבטבע ואין זה סותר שוב המחיס כשיראה השם בשום. הנה כבר החבאר לך עיני הפסוקים כלם על מה שאפשר מן האמת ואיך יריך לפרש פסוק מהם בפירושים ההם המגויים הרחוקים לקבלם אשר יחוקו טענות מנחיש תחית המחיס ויאלמו מאמרו. ודע שהכשת שוב הנפש לגוף לא חמלט מאמת מחסי סבות אם שיכחישו המחיס להיותו ענין בלתי טבעי ויחייב לפי זאת הסבה שיכחישו הנפלאות כלם להיוחס בלתי טבעיות. או שיכחישו מפני שלא זכר בפסוק ולא באח בו ההגדה האמתית כמו שבא במופתים. ואנחנו כבר בארנו שבלו פסוקים ואם הם מעטים יורו על שוב המחיס. ואם יאמר אומר אנחנו נפרש הפסוקים ההם כמו שפירשו ואלתם. נאמר לו המביא לך לפרשה הוא להיות שוב המחיס בלתי טבע ונפרש אלו הפסוקים עד שיכחישו לענינים הטבעיים. וכבר בארנו במורה הנבוכים בדברנו בחדוש העולם שעם אמונת חדוש העולם יחייב בהכרח שיהיו המופתים כלם אפשריים, ולו יהיה גם כן תחית המחיס אפשרי וכל אפשר כשיבא בו הגדת הנביא נאמין ולא נעריך לפרשו ולא נוליאהו מפשוטו. ואמנם נעריך לפרש הדבר שפשוטו נמנע כהגשמת השם. אבל האפשר יעמוד כאשר הוא. ואשר ישחלך ויפרש תחית המחיס עד שלא יהיה שם שוב הנפש לגוף אמנם יעשה זה בהאמינו

ונאמר שאנחנו חברנו. וכאשר הגענו מזה המאמר אל זה המקום והוא היה חכלית הכונה בו וראינוהו חסר החועלת לגמרי מפני שאינו כולל רק כפל מה שזכר כבר בפירוש המשנה ובהבור ותוספת ביאור לכל מעט חבונה או הורס ראינו שלא ננייגה ריקה מחדוש תועלת ושנדבר על שתי שאלות ראיות בזה הענין. האחד מהן לבאר ענין אלו הפסוקים הרבים מאד הנמאלים במקרא המורים הוראה ברורה שלא תסבול פירוש בהרחקת תחית המחיס, כאמרו אם ימות גבר הישיה ואמרו כלה ענין וילך כן יורד שאלו לא יעלה בטרם אלך ולא אשוב זה באיוב הרבה. ואמר חזקיהו לא ישברו יורדי צור אל אמתך חי חי הוא יודך כמוני היום. זאת ראיה שירדי צור הם המחיס. ונאמר ג"כ כי מות ממות וכמים הנגרים אראה אשר לא יאספו וגומר. הלמחיס חששה פלא אם רפאים יקומו וגומר. ונאמר רוח הולך ולא ישוב. וכשתפס פסוקי המקרא כלם חמאלם מרחיקים תחית המחיס בכלל רק פסוקי ישעיהו ועם קלת החבונות יתבאר שהוא מסופק אם הוא משל או אמת. ומה שבא מן הפסוק הנגלה לדניאל ורבים מישי אמת עפר יקלו וגומר ואמר ותטח ותעמוד לגורלך לקך הימין זה ג"כ מה שחייב לבני אדם המבובה הגדולה קלמם הסחפק בהם תחית המחיס ספק גדול ומקלח המאמינים לואח הפנה הולרנו לפרש כל פסוק מהפסוקים המבוארים פירושים רחוקים מאד לקבלם. והשאלה השנית היות החזרה בלתי זוכרת זאת הפנה כלל לא ברמזה ואף כי בביאור. ואם אי אפשר מבלתי שיאמר שיש בחזרה רמיות לואח הפנה ויאמרו הדברים ההם אשר זכרום באמנם מנין לתחית המחיס מן החזרה חכליתא אומר שיאמר שהם רמזים נסתרים וכל שכן בהיות החכמים החולקים בהם. ותהיה זאת השאלה השנית למה לא זכר את זה בגלוי ובביאור שלא יסבול פירוש אבל מחר לפי דברי החושב כמי שיראה שיסתחר לאמר דבר ויראה לסחמו. ואומר במענה השאלה הראשונה שדברי הנביאים ולשון הספרים אמנם באו מספרים טבע המליאות הנכו, וידוע שטבע זה המליאות הוא החסבר נקבות בעלי חיים וזכריהם והולידם הדומה ולמחית הנולד מעט מעט עד שימות האיש ההוא ואין מן הטבע שישבו האיש ההוא ויחיהו שנית אחר מותו, אבל בטבע כי כשימותו בעלי חיים לא ישובו לעולם האנשים ההם אבל יכלו ויחיו מעט מעט עד שישובו אל היסודות ואל החומר הראשון במין מן החזרה לא יאמר עמה חלק מוגבל נרמו אלו שנאמר בו זה היה

שהוא נמנע מלד השכל לא ממהג הטבע וכן יחייב בשאר הפלואה בהכרח, וכל זה אמנם יהיה נמנע לגמרי לפי אמונת קדמות העולם, ומאמין הקדמות אינו מעדת משה ואברהם ע"ה כלל כמו שבארנו במורה הנבוכים. ולאילו השרשים האמנו תחית המחיס על פשוטה ושמוה מפנות החורה, ואמרנו שאין ראוי לפרש שני הפסוקים המגלים המורים עליה ראי' ברורה אשר לא יסבלו פירוש:

ואמנם מענה השאלה השנית והיא האומרת למה לא זכרה תחית המחיס בחורה. המענה עליה מה שאומר לך. דע שכבר נודע שזאת החורה בכללה לא נאמין שהיא מפי משה רבינו ע"ה ואמנם היא מפי הגבורה. הנה הביאה אותנו השאלה לחקור על אופני החכמה בהעיר השם אותנו על חיי העולם הבא ולא בחר לנו תחית המחיס כלל. והסבה בזה שזאת תחית המחיס אמנם תהג מנהג המופת כמו שבארנו, והאמנה מה שזה דרכו לא תהיה רק בספור הביא והיו בני אדם כלם בזמן ההוא מכת האב"א אומרים בקדמות העולם שהם היו מאמינים שהשם רוח הגלגל, כמו שבארנו במורה הנבוכים המכזיבים הגיע הנבואה מאת השם לבני אדם. וכן יחייב להם לפי אמונתם הכוזבת המופתים ויחסו אותו לכשוק ולתחבולה. הלא תראה אותם משחלים לחלוק על מופת משה רבינו ע"ה בלתיניהם וישיבו איש מעטו. והלא תראה איך אמרו מתמיהים היום הזה ראינו כי ידבר אלהים את האדם וחי. הורה שהיחה הנבואה אללם מכת הגמנע ואיך יספר למי שלא התבארה אללו הנבואה בדבר שאין ראוי עליו אלא האמנת הנביא והוא גם כן מנע אללם לגמרי לפי אמונתם בקדמות העולם, כי לולי המופתים לא היחה אללו תחית המחיס מכת האפשר. וכאשר רצה השם יתעלה לתת חורה לבני אדם לפרסם בהם מנחתו ודחו ואוהררו על ידי הנביאים בכל העולם כמו שאמר ולמען ספר שמי בכל הארץ. חדש המופתים הגדולים הכתובים בכל החורה עד שהתלמת בהם נבואת הנביאים וחדש העולם. כי המופת האמתי ראי' ברורה על חדוש העולם כאשר בארנו במורה הנבוכים, ולא הוצי'א מעניי העולם הזה בגמול ובעושה ומהענין אשר הוא בטבע והוא השאר היפש או הכרחה כמו שזכרנו ר"ל העולם הבא וכת'. ולא נכנס לזולת זה מענין החסיה והתמיד הענין כן עד שנתחזקו אלו הפנות והתלמתו בהמשך הדורות ולא גשאר ספק בנבואות הנביאים ובחדוש המופתים. ואחרי כן ספרו לנו הנביאים מה

שהודיעים ה' יתעלה מענין תחית המחיס והיה קל לקבלו. ואחה תמלא כמו התחבולה הזאת בעלמה עשה השם יחברך עם ישראל, אמר עליהם ולא נחס אלהים דרך ארץ פלשחים כי קרוב הוא כי אמר אלהים וגו' ואם הורגלו בעיני העולם מפני שחשש עליהם שישובו למצרים ויבטל מהם המכוון בהם כן חשש עליהם עוד שלא יקבלו זה הדעה, ראונו לומר התחיה ויבטל בו התכלית המכוון בהם ומהם ואיך לא יורגלו גם כן באמונתו ומהנהיג והמרגיל להם אחד. וידוע שהאנשים שרצה השם יחברך שחראה החורה בימיהם החישובו בהם דעות נפסדות מאד, אמר עליהם בסוף המאמר אחר כל מה שראוהו ממעשה השם הגדול, ולא נתן השם לנכ לב לדעת וגומר (דברים כ"ד) וידע הוא יחברך ששם יאמר להם חדוש תחית המחיס היה אללם נמנע וירחקו ממנו מאד וגם היו העבירות קלות בעיניהם אחר שהעושה עליהם אחר זמן ארוך, ולזה הפחידם ויעדם הטוב והרע בעיניים ממחרים לבא אם ישמעו ואם לא ישמעו, והיה מפני זה יוחר קרוב לקבלה ויותר מועיל. וזה ג"כ תועלת גדולה ראונו לומר היות השמיעה מתקנת עניי עולמות והמרי מפסידים. וכבר זכר בחורה שהוא מופת מתמיד ר"ל תקון העניינים עם העבודה והפסד עם המרי אמר והיו כך לאות ולמופת ובורעך עד עולם. ומפני זה אמרו אין מול לישראל, ר"ל שתקוים והפסדם אינם לסבה טבעית ולא על מנהג המנאות. אלא נחלה בעבודה ובמרי וזה אוח גדול מכל אוח. וכבר בארנו שזה בדיון לבדו ובדיון יחד כמו שיראה מן המעשה ההוא והוא נאות לאומרו ובורעך עד עולם. ומן המאמר המפורסם באומה דמה אדם יסורין באים עליו יפשפש במעשיו. והוא הענין בעלמנו הוא המכוון ג"כ באומרו אשר חלק ה' אלהיך אותם לכל העמים ואחכס לקח ה'. ר"ל שענייניהם אינם נוהגים ענין מנהג שאר האומות אבל יחדם השם בזה המופת הגדול שיכיו פעולותיהם תמיד נקשרות בתקון ענייניהם או בהפסדם:

ובמה שראוי שנבארה הנה ואלע"פ שהוא עקר יותר נכבד מכות זה המאמר. הוא שהנפלאות פעמים יהיו בעניינים הנמנעים בטבע כהתהפך המטה לנחש וסקיעת הארץ בעדת קרה ובקיעת הים. ופעמים יהיו בעניינים האפשרים בטבע, כבא הארצה והבדל והדבר במצרים. כי מדרך מיני אלו הדברים שיארעו במקצת העמים במקצת המקומות. וכמו קריעת מוצב ירבעם במאמר איש האלהים, זה המופת אשר דבר ה' הנה המוצב נקרע וגו'. כי מדרך הבניינים שיבקעו וכל

אגרות הרמב"ם

בקר לאיחוי ומלרים נסים לקראתו ומפני זה העיקר אשר הערויך עליו זכרם מאמונת החמדת עיני יולא חוץ לעבע כמו שבארנו בזה המאמר וזמנס המופת אשר בעניינס האפשריים הוא כל אשר יתמיד ויארריך יותר ראוי להיומו מופת, ומפני זה נאמין החמדת הברכות והקללות, הברכות עם העבודה והקללות עם המרי לעולם בואת האומה וזוה שבו אוח ומופת. ושאלת השואל למה הושס להס זה המופת זלא הושס להס החכלית מופת ר"ל חחית המתיס והגמול והעונש אחר המות נלפס ולגוף? הוא כשאלת שואל למה הושס ממופתי שליח ה' שום המטה נחש ולא היה שוב האזן ארי? וזה כלו נחלה בגורת חכמה לא נדע ממנה אפילו דבר קטן. וכל שכן שאנחנו כבר זכרנו אופני החכמה זו, ואולי יש סס דרך או דרכיס רביס אחריס חייבה אוחו חכמתו יחברך ואנחנו לא נדעם. ואין ראוי לאחד מלכסי החכמה שידקדק עליו מה שזא בזה המאמר מנכול העיין האחד הרבה ולא מן ההארכה בבאור מה שלל חוסיף זו ההארכה ביאור. כי זה המאמר אמנס חברתי להמון אשר ספק עליהס מדברינו מה שהוא מבואר ולמי שדקדק מעוט ההארכה בחחית המתיס. חמנס השלמים בחכמות הרמזיה חספיק להס זואיס לריכיס לא לככול ולא להארריך בפירוט רק אל ראשי הפרקיס, כמו שעשינו בזלה העינייס העמוקיס כלס בספר מורה הנבוכיס חבורנו. כמו שלמדונו רבותינו ז"ל אמר לו פרשאו אמר לו אין מפרשין לחכס אמר לו שנה אמר לו אין שגוי לחכס. הנה כבר החבאר לך שהדבור עם השלמים לא יערך לככול ולא לפרש חן לחכס ויחכס עוד. אמנס ההמון לריכיס לשני העינייס יחד לו לזו הו לקו, ועס כל זה יבינו מעט זעיר סס זעיר סס. ואמנס ראוי לדבר אל כל כח כפי מה שזובלח. והסס יתעלה יישירו בחממר ובמעשה, יעילו מן החטא והסגיאנות למען חסדו:

שכן הנבייס מחדש. וכרדת המטר הסוחף בזמן הקליר על יד שמואל. והברכות והקללות המכרות בחורה כי כל אחת מהן אפשר בכל ארץ ובכל זמן והס כלס מכת האפשר כשיסחכל האדם בהס. ואמנס יהיו העינייס האלו האפשריים מופתייס בזאד משלשה הסנאים או בכלס. האחד מהס זא האפשר הוא בעת מאמר הנביא שזוה כמו שזא בשמואל אקרא אל ה' ויחן קולות וגומר ויקרא שמואל אל ה' ויחן קולות ומטר ביוס הוא. וכמו שזא באיש האלהיס הזא מיהודה והמזבח נקרע וישפך הדשן כמופת אשר נחן איש האלהיס. והסנאי השני זרות האפשר הוא על כל אפשר ממנו כמו שזא בזרבה, לפניו לא היה כן ארבה כמוהו ואחריו לא יהיה כן. ובזרד אמר אשר לא היה כמוהו בכל ארץ מלרים. ובדבר אמר וממקה בני ישראל לא מת אחד. כי החייד האפשר הוא בזומה נרמו אליה או במקום או במין נרמו אליו מזרות האפשר הוא. והסנאי השלישי המשך האפשר הוא המחחד והחמדחו כברכות והקללות. כי אלו היה פעס אחת או שחיס לא היה מופת והוא נאמר שהוא במקרה. וכבר זאר בחורה ואמר אס חלנו עמי בקרי לומר שחשימו מה שיחול ככס מאלו המנות מהרה לא שהס עונש, אמר שהוא יח' יתמיד בפרון אפו הדבר הוא אשר חשבתס אוחו מקרה חמר והלכחס עמי בקרי והלכחי עמכס בחמת קרי. ואחר שהחבחר זה דע שהמופת בעניינס הנמנעיס בטבע לא יתאחר כלל ולא יארך ולא יאשר על עיניו שאלו החמיד כן היה מדריך לספק במופתי. שאלו נאשר המטה נחש היו מספקין היומו נחש מחללחו ומפני זה היה שלמות המופת שזובו מטה ויהי למטה בכפו. וכן אלו שקעה הארץ בעדת קרה והיחה כשארית שקועה לעולם היה המופת חסר, ואולס שלמותו היה שזוב הארץ לענינה וחכס עליהס הארץ. וכן וישב היס לפנות

הם המאמר בשנת אלף חמש מאות ושנים לשטרות

נשלם מאמר תחיית המתים.

שיר על הגמולי הנפשות בעולם הנשמות (*):

אשר קנה שחקים וארמות
מעון צדק ועולם לנשמות
ולעד ישכנו מרבר ושימות
עלירן תעבור רוח נעימות
תחיו הנשמות אחרי מות.

הרימותי לאל עליון ימיני
הכי יש בין קדושים לאנשים
ויאברו הפגרים בעפרים
והרוחות בהיכלי ההנהות
בני איש אם תמיתון תאותכם

(* כמלא בהתחלת כת"י מאמר אגרת תחיית המתים בעיר אוקספארד.